

Mens en Wereld

Nagewuifd door zoon en dochter en enkele vrienden en zwaar beladen met opdrachten van de emigratiecommissie, is de heer Polet op 19 juni met zijn vrouw in een vliegtuig gestapt, om in Canada een paar maanden te gaan logeren bij hun oudste dochter en haar gezin.

Op zichzelf is dit tegenwoordig eigenlijk niets bijzonders meer. Er zijn zoveel mensen, die grote vliegtochten maken, maar och, als een zó bekende en gewaardeerde (dat durf ik nu te schrijven, want hij is er toch niet om me er boos over op te bellen) functionaris met zijn vrouw iets zó belangrijks in hun leven meemaken, mag dit toch wel even op deze plaats vermeld worden, vind ik.

Beladen met opdrachten, ja, want als de voorzitter van de emigratie-commissie, wat de heer Polet ook nog is, behalve organisatie-secretaris, in hoogst eigen persoon naar een emigratie-land gaat, wordt van hem verwacht, dat hij dit dan ook met „emigratie-ogen” zal bekijken.

„k Moet onderzoeken of er in de stations en warenhuizen „mother-rooms” zijn,” gromde hij een paar dagen voor hij wegging nog door de telefoon. Ik begon natuurlijk te gillen van de lach: „Wat moet jij nou met motherrooms!” „Ja,” zei hij, „juffrouw Ter Heege heeft me een hele lijst meegegeven, waar ik allemaal op letten moet, maar ik ga eerst lekker in de tuin werken daar. 'k Heb een overal bij me.”

Nu zijn die zogenaamde motherrooms, zoals juffrouw Ter Heege me later vertelde, kamers in stations en warenhuizen, waar moeders hun baby's kunnen verzorgen en eventueel ook voeden. Wij kennen dat hier niet, maar in Australië en Nw. Zeeland, waar juffrouw Ter Heege zojuist van teruggekeerd is, na een grote oriëntatie-reis, is dit heel gewoon en eigenlijk reuze praktisch. Zo zijn er natuurlijk talloze grote en kleine, prettige en nare verschillen tussen het leven hier en daarginds en het is één van de belangrijke taken van de emigratie-commissie om de mensen hierover in te lichten en in sommige gevallen zelfs ervoor te waarschuwen.

Vandaar dus die lijst met opdrachten voor de heer en mevrouw Polet, maar eerst in de tuin werken en met de kleinkinderen Hollandse liedjes zingen en dan pas de „motherrooms”.

„Hij mag er zelf trouwens niet komen,” zei juffrouw Ter Heege, „want heren worden daar niet toegelaten, maar dat is niet erg, dan stuurt hij zijn vrouw maar.”

Gelukkig zullen er nog genoeg plaatsen overblijven, waar hij wel mag komen en van deze plaats af, wensen we het echtpaar Polet nog een heel plezierige tijd in Canada.

Strijkkwartet of draaiorgel?

Tijdens een vakantie in Luxemburg bezochten wij op een zondagmorgen het Chateau Beaufort. Stralend weer en de geur van gevallen regen in de bossen maakten de wandeling tot een feest, dat nog een bijzondere kleur kreeg toen na bezichtiging van het kasteel in de wijnkelders een proef werd aangeboden van aanwezige wijnsoorten. Voor en tegen van het gebruik van geestrijk vocht buiten beschouwing gelaten, komt de vraag op: hoe moet men wijn waarderen? Er zijn kenners, die soms met grote nauwkeurigheid tal van kwaliteiten kunnen onderscheiden. Zij weten het jaar te noemen van de wijnoogst, of het een goed of slecht jaar was en tal van andere bijzonderheden. Het zijn de echte kenners, de deskundigen. Zo zijn er ook echte gastronomen, die met kennis van zaken de meest delicate gerechten weten te noemen en te waarderen.

Betekent dit nu, dat al die anderen, die gewone mensen zonder specialistische kennis, onbevoegd zijn om te waarderen? Misschien zelfs ook om écht ergens van te genieten, voldoening te hebben? Die mensen hebben naar veler mening toch minder onderscheidingsvermogen, „de dingen gaan langs hen heen”. Zoals iemand eens zei: „Er zijn mensen met een tong van schapenleer, ze eten maar proeven niet, ze leven, maar ook dat proeven ze niet.” Jawel, zij die het leven hebben „geproefd”, hebben dikwijls de neiging hun proeven te beschouwen als het summum van leven, terwijl de be-proeving hun vreemd is gebleven. Zij zien het leven als een aaneenschakeling van exquisite gerechten. Het zijn levensgenieters, maar dan in een éénrichtingsverkeer: een duurzame begroeting van de medemens-op-zondag, zonder een wezenlijke ontmoeting van die medemens zoals hij is.

Een eertijds zeer bekende dirigent zei eens tegen zijn vrienden toen men een strandwandeling maakte: „Een voorrecht, zo van iets te kunnen genieten, daar komt het vrouwtje achter haar geraniums niet aan toe.” Hij werd geprikkeld toen één van zijn vrienden het vrouwtje achter de geraniums mogelijk even gelukkig achtte. Dit vrouwtje geldt als voorbeeld voor duizenden van ons, die ongeacht hun mate van deskundigheid, het vermogen bezitten tot waarderen. Ontwikkeling mag een voorwaarde zijn voor deskundigheid, maar het is niet de bovenbouw op de waardering van medemenselijkheid. De oorlog schonk ons genoeg deskundigen die „in dienst” van hun wetenschap bereid waren de medemens met nauwgezette deskundigheid als proefdier te gebruiken.

Onbevooroordeeld benaderen van de medemens is een autonoom gegeven waaraan ieder op zijn wijze, naar zijn aard, zijn mogelijkheden en zijn levensomstandigheden zal *kunnen* beantwoorden. Dat is het fundament waarop wij elkaar hebben te ontmoeten om te komen tot echt menselijk contact. Want *dit* menselijk contact – het mag dan klinken als een postulaat – is een levensbehoefte van ieder ander mens die wij ontmoeten, hetzij vluchtig of duurzaam. In onze dagelijkse omgeving of buitenshuis.

De man die enthousiast kan vertellen van zijn volkstuin, door de jaren gegroeid van een lapje grond met aardappelen voor het gezin tot een mooi geheel met een zelf getimmerd huisje, „zo maar onder zijn handen gegroeid”, heeft niets aan de botanicus die zich heeft vereenzelvd met zijn exotische gewassen en voor het amateurisme van die ander geen begrip heeft. En dit geldt voor het gezin dat zijn kampeershuisje weer heeft opgebouwd op de paar vierkante meter bij Bakkum aan Zee, maar geen belangstelling ontmoet bij de mijnheer die gewend is zijn vrije tijd door te brengen in zijn bungalow aan de Zuidkust. De persoonlijke waardering voor een prachtig strijkkwartet van Beethoven zal leiden tot bloedarmoede als we niet kunnen begrijpen dat een draaiorgel voor anderen – hopelijk ook voor ons zelf! – zonnevlekken over de grachten spreidt.

Dit is de eerste voorwaarde om in de aanspreekbaarheid van elkaars behoeften en verlangens te komen tot echt menselijk contact. Niet vanuit de eigen deskundigheid, waardoor men zich voor elkaar afsluit. En dan kan het zijn dat we de meest verrassende ontdekking doen van ons leven, zoals mijn zoon die juist enthousiast de kamer binnenkomt met de mededeling: „Ik heb mijn piano juist gekregen, 't is maar een tweedehands, hij ziet er niet mooi uit maar... hij klinkt zo mooi.”

Mag dit als voorbeeld gelden voor de duurzame zorg die wij hebben als humanist in het wekken van belangstelling voor het humanisme? Het instrument waarover de mens beschikt als eigen vermogen om zich uit te drukken is aanwezig. Niet iedereen kan dit al zelfstandig bespelen. Mogelijk dat wij behulpzaam kunnen zijn, dan zijn het nog quatre-mains. Maar de ander geraakt op weg, wordt zich bewust van een eigen behoefte aan echt menselijk samenspel en het verlangen om dit met anderen te beleven.

VI.

**Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
18e jaargang no. 14 – 13 juli 1963**

Kritisch allerlei

IN Contact, veertiendaags gemeenteblad van Kerk en Wereld, lezen wij in een artikel van ds. De Weerd, dat hij

„ten tijde van Coopers ruimte-reis nogal getroffen (was) door de mededeling, dat deze kosmonaut in zijn cabine gebeden had. Ik heb dit feit zelfs dankbaar in de preek gememoreerd. Hoe voorzichtig moeten we, dat blijkt achteraf wel, toch zijn met onze illustraties voor het Woord in de kerkdienst. Ik lees nu namelijk, dat Cooper het door hem uitgesproken gebed heeft „vrijgegeven”. Het blijkt, dat de een of andere dominee een reuze mooi gebed heeft opgesteld, waarin de Eeuwige klaar en duidelijk geconfronteerd wordt met de enorme technische prestaties van Amerika. Het vrijgegeven gebed is een proclamatie aan de Almachtige over het vernuft en de moed van Zijn scheepsel. Nu ik dit alles lees, bekruip me een onaangenaam gevoel. Amerika wordt door deze en gene theoloog getekend als een land waar het kerkelijk leven een hoogconjunctuur beleeft. Maar als een mentaliteit als bovenbedoeld de kerk binnensluipt, haal ik mijn schouders op.”

Naar de mening van ds. De Weerd heeft het lezen van een door een ander opgesteld kladje met bidden zo goed als niets te maken, en dat lijkt ons juist. De vraag rijst of het niet méér te maken heeft met vormendienst. Wij kunnen ons namelijk niet aan de indruk onttrekken, dat het kerkelijk leven in de Verenigde Staten alleen maar in schijn bloeit, maar dat het in feite alleen maar gaat om bepaalde christelijke vormen, christelijke terminologie ook vaak, waarin het openbare leven wordt geperst. In zoverre is er wel enige overeenkomst met de Sovjet-Unie, waar ook geen enkele verandering van opvatting, zelfs geen enkele handeling in het openbare leven, naar voren gebracht of verricht kan worden zonder dat men gebruik maakt van een vaststaand ideologisch jargon. Zou de vormendienst van de Sovjet-Unie in wezen wel zoveel verschillen van die in Amerika?

AN het bovenbedoelde artikel van ds. De Weerd ontleen wij ook de mededeling dat Billy Graham weer eens van zich heeft doen spreken:

„Billy Graham is ook aan het bidden geslagen. Hij wil via zijn gebed de negers tot lotsaanvaarding brengen en de goede God overtuigen van het goed recht van hen die pleiten voor rassendiscriminatie. Ik vind het allemaal maar bedenkelijk en voel me op eens wat opgelucht, dat binnen de grenzen van het vrijzinnig protestantisme niet zo roekeloos met geestelijke waarden wordt omgesprongen.”

Dat laatste mag zo zijn, maar

die vrijzinnig protestanten vormen maar zo'n kleine groep binnen het christendom... En methoden als de hier gewraakte zijn voor een groot deel schuld aan het feit dat steeds meer mensen zich van iedere vorm van geestelijk leven afwenden. Zij zien alleen het gesol ermee en de onmenselijkheden die met een beroep op de godsdienst worden verdedigd. Dat brengt sommigen tot een bewuste buitenkerkelijkheid, maar helaas velen tot sociaal nihilisme.

MISSCHIEN is daaraan ook de grote politieke macht van de kerk, in de meeste gevallen van de rooms-katholieke kerk, debet. Een macht die noodzakelijk aanleiding geeft tot politiek gesjacher dat het aanzien van een geestelijk genootschap nu niet bepaald verhoogt. Zo lezen we in De Protestant:

„President Kennedy, van wie bekend is dat hij het niet met kardinaal Spellman kan vinden sinds deze hem eens wilde vertellen wat hij doen moest, mijdt volgens een artikel in het Franse blad *Réforme*, elk publiek contact met r.k. priesters en bisschoppen. Dat laatste is begrijpelijk, want wat moet de katholieke Kennedy doen als hij onder vuur van de fotografen een bisschop begroet? Zijn ring kussen en duizenden stemmen verliezen? En ondertussen lopen protestantse dominees het Witte Huis in en uit.

Volgens *Réforme* is kardinaal Spellman met de hiërarchie op zoek naar een kandidaat-president die wel bang is om de rooms-katholieken van Amerika voor het hoofd te stoten. Hij schijnt te mikken op de protestantse republikein Rockefeller, die nu gouverneur van New-York is en gevoeliger schijnt voor de politieke druk van de kardinaal.”

OP een wat minder belangrijk niveau hebben wij nog onlangs ervaren waartoe te grote politieke invloed van de kerk kan leiden. Een derde van de zetels van onze eigen Tweede Kamer wordt immers bezet door wat men een soort dood gewicht voor de democratie zou kunnen noemen. Nu willen wij niet a priori twijfelen aan de democratische gezindheid van alle KVP'ers, maar een feit is toch, dat zij primair een kerkgenootschap en geen politieke partij vormen. Daardoor kan die belangrijkste groep in onze volksvertegenwoordiging ook niet tot politieke besluitvorming komen en daardoor wordt de kabinetscrisis in ons land eindeloos lang gerekt. Hoe weinig het werkelijk politiek denken in die grootste fractie is ontwikkeld, blijkt voorts wel uit de keuze van haar fractievoorzitter. Men mag dr. De Kort er niet hard over vallen, dat hij blijk gaf de capaciteiten te missen, die vereist zijn voor een politicus die het lot van ons vaderland in handen

moet nemen. Hij is een vriendelijke man, die het werkelijk wel goed bedoelt. Maar hij is de exponent van een „partij” die geen partij is, van een fractie die bestaat uit vertegenwoordigers van belangengroepjes en -groepen die niets anders dan hun godsdienst gemeen hebben. En als zodanig is de KVP een inmiddels loodzwaar geworden blok aan het been van onze democratie, waarvan men niet de leiding mag verwachten die haar op grond van haar getalssterkte wel moet toevallen.

BIJ de uitgeverij W. de Haan in Zeist is in de Phoenix-pockets een goedkope herdruk verschenen van de studie „Drie vrienden” die de bekende criticus W. L. M. E. van Leeuwen in 1947 publiceerde over de schrijvers H. Marsman, Menno ter Braak en Ed. du Perron. De bespreking van het boek laten wij graag over aan onze literaire medewerker, maar wij willen toch wel een opmerking plaatsen over de foto die de uitgever op het omslag meende te moeten plaatsen. Op die foto zien we namelijk Marsman temidden van zijn beide vrienden, maar het is overduidelijk, dat de foto niet echt is. Er bestaat namelijk een foto waarop Vestdijk tussen Ter Braak en Du Perron wordt afgebeeld, een foto die men bij voorbeeld terug kan vinden in het onlangs herdrukte Schrijversprentenboek over Simon Vestdijk. Kennelijk is het negatief van die foto gebruikt (of moeten we zeggen misbruikt?) en heeft men de kop van Marsman geplakt op een portret van Vestdijk. Wij vinden dat beledigend zowel voor Vestdijk als voor de overleden drie vrienden en in zekere zin zelfs een misleiding van de koper.

HET weekblad *Revue* heeft, in navolging van het Duitse blad *Stern* een serie artikelen ge-

wijd aan geloof en kerk, onder de titel *God in Nederland*. Het gereformeerde blad *Onderweg* heeft bezwaar tegen die artikelen, omdat, zegt het,

„alleen het laatste artikel geeft iets dat op een informatie lijkt, maar verder worden een aantal mensen geïnterviewd, die stuk voor stuk een onduidelijk standpunt tegenover het geloof in het algemeen en de kerken in het bijzonder innemen. (...) Ons bezwaar is vooral dit, dat men blijkbaar geen mensen gesproken heeft die enthousiast met hun kerk meeleven en hun geloof in dat meeleven met hun kerk – welke dan ook – als een stuk levensblijheid ervaren. Toch zou het iedere predikant en pastoor niet moeilijk vallen de adressen van zulke mensen bij tientallen ter beschikking te stellen.”

Tientallen ja, waarschijnlijk wel, maar bouwt men met tientallen een levende kerk op? En dan nog dit: als een journalist een indruk wil geven van wat er in het Nederlandse volk leeft, doet hij er niet verstandig aan zich te wenden tot een geselecteerde kleine groep. Hij ondervraagt dan „de man in de straat” en wat die ervan vindt, kan ook ds. Pijlman van *Onderweg* lezen in *Revue*. Of hij het prettig vindt of niet, de conclusie kan niet anders zijn dan dat de kerk voor het merendeel van de Nederlanders verleden tijd is, alle vormendienst die eraan wordt beleden ten spijt. Maar zie daarvoor wat wij hierboven al over Amerika schreven.

EN tenslotte dit (en het is geen mop) uit De Groene:

„Natuurlijk geloven wij Engelsen in God. Dat hebben wij altijd gedaan. Maar waar het om gaat is, dat Hij in ons gelooft. Hoe hadden wij anders zo'n machtig Empire kunnen opbouwen?” – Aldus een inzender in de *Manchester Evening*.

Op school stonden ze...

Op school stonden ze op het bord geschreven, het werkwoord hebben en het werkwoord zijn; hiermee was tijd, was eeuwigheid gegeven, de ene werkelijkheid, de andre schijn.

Hebben is niets. Is oorlog. Is niet leven. Is van de wereld en haar goden zijn. Zijn is, boven de dingen uitgeheven, vervuld worden van goddelijke pijn.

Hebben is hard. Is lichaam. Zijn twee borsten. Is naar de aarde hongeren en dorsten. Is enkel zinnen, enkel botte plicht.

Zijn is de ziel, is luisteren, is wijken, is kind worden en naar de sterren kijken, en daarheen langzaam worden opgelicht.

Ed. Hoornik

Humanisme en sexualiteit (3)

Sexualiteit is op zichzelf noch goed noch verkeerd. Zij is een stuk vervulling van menselijk bestaan, waarin zelfgevoel en medegevoel gelijkelijk tot ontplooiing kunnen komen. Toch denkt men bij het begrip van goed en kwaad vaak het allereerst aan het seksuele leven. Te dikwijls wordt moraal gelijkgesteld met seksuele moraal en deugd met seksuele deugdzzaamheid. Blijkbaar acht men seksuele ondeugd erger dan andere ondeugden. Niet omdat ze werkelijk erger zijn, maar omdat men er minder raad mee weet. Dat heeft diepreikende cultuur-historische wortels. Maar het is niet moeilijk in te zien dat machtswellust, wreedheid, haat en liefdeloosheid „enger” zijn. Niettemin bestaat er ook behoefte aan een seksuele moraal die noch overspannen, noch oppervlakkig is. Wat heeft de humanist daarover te zeggen?

De humanist erkent maar één criterium waaraan alle menselijke verhoudingen getoetst kunnen worden, ook de seksuele verhouding. Dat is: zelfontplooiing in medemenselijkheid. Daarmee is alles gezegd. Daarmee is tegelijkertijd ook niets gezegd. De vraag is – uiteraard – wat dat in feite betekent voor de vormgeving van het seksuele leven. Men kan wel tegenwerpen, dat ieder dat maar voor zichzelf moet uitmaken – en dat is natuurlijk waar ook – maar dat neemt niet weg, dat mensen behoefte hebben aan afweging van hun eigen ervaring tegen die van anderen, aan bezinning op de grondslagen van hun levenspraktijk, en ook aan een richtlijn in de ingewikkelde werkelijkheid. Het is ondenkbaar dat alle mensen geheel zonder enige voorlichting hun eigen weg zouden kunnen vinden, en het is in strijd met de menselijke aard dat iemand die weg zou gaan zonder zich iets te bekommeren om anderen. De vraag is dan ook of het humanisme van nut kan zijn bij het vinden van een richtlijn voor de vormgeving van het seksuele leven.

De vormgeving van het seksuele leven! Kan men een algemene richtlijn aangeven voor een bevredigende vormgeving van de menselijke sexualiteit, althans voor de mensen hier en nu? Het humanisme beklemtoont zozeer het gemeenschappelijke in het mens-zijn, – bij alle verschillen die er uiteraard tussen de mensen bestaan – dat een dergelijke menselijke richtlijn uit humanistisch oogpunt wel zeer voor de hand ligt. Maar dan zal men voorshands de (talrijke) uitzonderingen buiten beschouwing moeten laten: niet alleen psychopaten en psychische defecten, maar ook bijzondere naturen als homofielen. Daarover kan voor zoveel nodig later nog het een en ander worden gezegd. Maar naar welke vorm zou zich dan het seksuele leven van de overige mensen in deze tijd en in deze cultuursfeer kunnen richten? M.a.w. wat betekent medemenselijkheid in deze sfeer.

Medemenselijkheid en sexualiteit

Medemenselijkheid betekent hier, evenals in andere verhoudingen, allereerst de eerbiediging van de anderen en de bereidheid hun te ontzien in hun anders-zijn; voorts ook het besef van verbondenheid met anderen en de wil hen niet aan hun lot over te laten. Maar de intense vorm van medemenselijkheid die in de menselijke sexualiteit beleefd wordt, houdt meer in dan dat. Zij staat in het teken van de één-wording, niet alleen biologisch, maar krachtens de menselijke natuur ook psychisch. Deze één-wording heeft iets onherroepelijks; zij legt evenzeer beslag op onszelf als op de ander. Zij stoot beider

levens uit hun individuele baan en verstrengelt ze. Dit gebeuren voltrekt zich allermint zonder spanning of conflict; het roept veeleer spijt op over verloren zelf-standigheid. Maar het vormt tegelijkertijd een uitdaging om waar te maken wat zich nu eenmaal voltrokken heeft. Het antwoord op deze uitdaging is liefde; geen verliefdheid (die gaat – eventueel – vooraf), maar liefde, niet als een wonderbaarlijke toestand, maar als een voortdurende ver-antwoordelijkheid.

Menselijke sexualiteit staat in het teken van de liefde. Zij verbindt de een radikaal met de ander. Zij doet een appel op beiden om elkaar onaangetaast te laten, d.w.z. elkaars persoonlijkheid niet te ontwrichten; en om tegelijk in één gezamenlijke werkelijkheid te treden, wat een moeizaam naar elkaar toegroeien inhoudt. Liefde verdubbelt de zorg, maar ook de vreugde; zij sluit pijnlijke tegenstellingen niet uit, maar omsluit ze in wederzijdse aanvulling; zij schept onontkoembare verplichtingen, maar verschaft ook onaantastbare geborgenheid. Vanuit haar eigen aard is zij op bestendiging gericht, en als totale menselijke relatie op één ander mens aangewezen. In het teken van de liefde richt zich de menselijke sexualiteit naar een in beginsel duurzame liefdesgemeenschap. Dat is geen vooropgezette „eis”, maar de vaststelling van wat de verwerkelijking van de sexualiteit als daad van medemenselijkheid hier en nu meebrengt.

Een in beginsel duurzame liefdesgemeenschap! Hoe duidt men die kort aan? Er is een Nederlands woord, dat daartoe voortreffelijk bruikbaar is. Het bestaat uit twee delen; het eerste deel betekent taal-historisch „er gezamenlijk zijn”, „bijeengehoren”; het tweede deel van het woord betekent „spel”, „lied”; in zijn geheel wil het dus zeggen: het lied, het spel van gezamenlijk zijn, van bijeengehoren. Is dat niet een uitstekende aanduiding van in beginsel duurzame liefdesgemeenschap voor de op leven en dood spelende mens? Zo heeft de oude taalgebruiker het gevoeld, zo heeft het taalgebruik het door de eeuwen bevestigd: het spel van de in beginsel duurzame liefdesgemeenschap: het huwelijk. Het huwelijk is de vormgeving waarnaar de menselijke sexualiteit zich richt. Daarmee is *niets* gezegd over burgerlijke stand en wettelijke bepalingen; die kunnen nuttig zijn of belemmerend – dat is een onderwerp apart. Het huwelijk komt niet tot stand op het stadhuis, maar door de daad van twee mensen. Een z.g. „vrij” huwelijk is een volkomen huwelijk. Het is de vormgeving van de menselijke sexualiteit: een in beginsel duurzame liefdesgemeenschap.

Richtlijn, vorm, gebod

Uit het vorenstaande is een richtlijn af te leiden voor de vormgeving van het seksuele leven. Wat betekent dat? Het wil zeggen dat het goed is bij de ontplooiing van de sexualiteit zich rekenschap te geven van deze richtlijn. Anders uitgedrukt: Men moet zich afvragen of de situaties waarmee men te maken krijgt in eigen

en anderer leven beantwoorden aan de richtlijn, die uit de aard van de menselijke sexualiteit voortvloeit. Dat wil nog volstrekt niet zeggen dat zo een richtlijn blindelings kan worden toegepast: alles wat er mee overeenstemt is goed, alles wat er van afwijkt is verkeerd. Zo simpel is het nooit. Ook niet bij andere richtlijnen. Eerlijkheid is goed. Het is een voorwaarde voor medemenselijk verkeer. Is daarom waarheid spreken altijd en onder alle omstandigheden goed? Zeker niet. Verklippen, verraden berust als regel op waarheid. Is het *daarom* goed? Er zijn omstandigheden dat men helemaal niet hoeft te spreken, ook niet de waarheid. Dat geldt b.v. ook voor de arts die weet dat zijn patiënt ongeneeslijk ziek is, maar de wetenschap daarvan niet zal kunnen verdragen. Als de patiënt blijft vragen, zal de arts – misschien! – onwaarheid moeten spreken.

Zo is het met alle richtlijnen. Een richtlijn is... een richtlijn. Om misverstand daarover te voorkomen wordt hier dan ook niet gesproken over „norm”, hoewel voor het begrip norm in feite hetzelfde geldt. Zelfs in de techniek laat de norm allerlei vrijheid, tolerantie toe. Een as moet een diameter hebben van zoveel millimeter... maar met een toegestane afwijking naar boven en beneden van zoveel duizendste millimeter. Hoeveel te meer gaat dit op voor levensnormen. Niet alleen dat afwijkingen soms zijn „toegestaan”, maar men moet ook heel goed weten waar en wanneer ze van toepassing zijn. Daartoe moet men steeds voor ogen houden, hoe men aan een richtlijn komt. In deze beschouwingen is zij ontwikkeld als uitdrukking van de eigen aard der menselijke sexualiteit, niet als een van buiten af opgelegd gebod. Aan die eigen aard der menselijke sexualiteit zal de toepassing steeds meer moeten beantwoorden. Een automatisch werkend recept verschaft zij niet.

De formule „een in beginsel duurzame liefdesgemeenschap” duidt dat dan ook al aan. Het is de uitdrukking van een beslissing die door de menselijk-seksuele eenwording genomen wordt. Maar zoals elke beslissing kan ook deze beslissing fout blijken. De liefde kan mislukken of tenietgaan. Dat is nog niet een vanzelfsprekende reden voor scheiding. Maar de tegenstellingen kunnen in een mislukt huwelijk zo ondragelijk worden, ja zozeer iedere menselijkheid en medemenselijkheid bedreigen en aantasten, dat een scheiding (waarbij evenals bij het huwelijk de wettige procedure bijkomstig is), niet alleen geoorloofd, maar zelfs een zedelijke eis kan zijn. Vandaar dat gesproken wordt over een *in beginsel* duurzame liefdesgemeenschap. Ieder huwelijk is een poging, een program, een doelstelling. Maar tot het onmogelijke is niemand gehouden. En ook omgekeerd: het huwelijk is wel een in beginsel duurzame gemeenschap, maar niet iedere duurzame gemeenschap is een huwelijk. Men kan zich een duurzame gemeenschap voorstellen, die zo liefdeloos is, zo gespeend van alle werkelijke belangstelling, en daardoor zo vlak, dat van een huwelijk in echte zin niet meer gesproken kan worden. Een huwelijk is niet alleen een duurzame gemeenschap, maar ook een liefdesgemeenschap; het heeft niet alleen een vorm, maar ook een inhoud. Die inhoud komt nu aan de orde.

J. v. P.

Lezingen voor de radio

14 juli VARA 9.45 uur: B. D. Soni: „*Humanisme, ook in India*”.

21 juli VARA 9.45 uur: H. Redeker: „*De mens is een danser*”.

28 juli VARA 9.45 uur: C. Cabout: „*Bezetene met honger*”.

Nu wij hier, waarde vrienden, op historische grond bijeen zijn, dwingt mij de vergelijking op met onze broeders van zoveel eeuwen her en ons, humanisten van vandaag. Geuzen, schooiers en schooieren wij niet dag in, dag uit voor ons schoolerf... (de spreker kijkt verschrikt op zijn papiertje, dat rustig in de wind wappert) pardon, ik bedoel, zijn wij niet dag in, dag uit bezig voor ons Steunfonds Praktisch Humanisme. Hebben ons niet ontdaan van het juk der onzichtbare inquisitie, die ons buiten de poorten van de gevangenis en het ziekenhuis hield. Nu kunnen we het ziekenhuis in en meer nog, ook de gevangenis. En wij komen (t.z.t.) op de scholen en in de kazernes. Desondanks, waarde vrienden, ligt er nog een groot terrein, een eiland mag ik haast wel zeggen, braak...

Dit alles en nog veel meer had een spreker als woord van bezinning of opwekking kunnen zeggen tijdens de instuif op het Geuzeneiland. Onjuist was hij wel geweest, want het Geuzeneiland is geen historische grond. Het bestaat nauwelijks twee jaar en dankt zijn naam uitsluitend aan het feit, dat het grenst aan de tuinstad Geuzenveld in Amsterdam. En op dat eiland had de gemeenschap Tuinsteden-West een instuif georganiseerd en gelukkig zonder spreker. Er was eigenlijk helemaal niets georganiseerd. Of het desondanks stijlvol was? Daarover durf ik geen oordeel te vellen, want onder de aanwezigen ontwaarde ik ook prof. mr. dr. P. I. Laarzitter, die onder het zinvolle pseudoniem Styliet u hierover zijn bevindingen zal rapporteren. Helaas is het mij niet gelukt hem op de gevoelige plaat vast te leggen. Wel heb ik een aantal prentjes gemaakt, die hopelijk iets weergeven, van wat er deze dag te doen was. Een willekeurige greep vindt u rond dit ijdél geschrijf.

Ondanks Styliets aanwezigheid wil ik u één indruk niet onthouden. Namelijk, dat ik en naar mijn gevoel de meesten, dankzij het weliswaar winderige, maar zonnige weer, een dagje heerlijk niets gedaan heb of hooguit zomaar wat aan het autohumaniseren (vrij vertaald: jezelf zijn) ben geweest, om na afloop tevreden en verfrist naar huis te zijn geautoot. Uw kiekjesmaker

Al bij de ingang wapperden aan een oude lantaarnpaal ballonnen, die een van de organisatoren (met zonnebril) voortdurend zorgen baarden. Inspannend was voor de anderen het hutten bouwen en het pannekoekenbak. Men werd er dorstig van: Jong bediende oud aan de colabar. Veel rustiger was het in de tentenhoek, waar een wandelwagentje eenzaam en verlaten stond te wachten op het vertrek.

Mededelingen

VOOR ONZE LEDEN

Hoe maken we het duidelijk?

Het is onze schuld, d.w.z. van de leden van het Verbond, dat er in Nederland duizenden buitenkerkelijken rondlopen, die wel humanist zijn, maar het of van zich zelf niet weten, of er niets voor voelen zich bij het Humanistisch Verbond aan te sluiten. Want dat betekent, dat we te kort zijn geschoten bij onze voorlichting, nog steeds niet duidelijk hebben kunnen maken dat het zowel voor de betrokkenen als voor de positie van het georganiseerde humanisme een noodzakelijkheid is dat ze, om het populair te zeggen, „er bij komen”.

Dat is in grote trekken de strekking van een toespraak, die door de algemeen-voorzitter Dr. J. P. van Praag op de Landdag in Rotterdam is gehouden, waarvan u in dit nummer een uitvoerig verslag aantreft. Maar het is ook het „Leitmotiv” geweest bij een bespreking op de conferentie die op zaterdag 8 juni in Utrecht met een aantal bestuursleden en werkers van een vijftigtal gemeenschappen heeft plaatsgevonden. Het ging er daarbij vooral om, of het mogelijk is een forse poging te doen het ledental uit te breiden en daar in het najaar mee te beginnen.

Ook tijdens het congres is duidelijk gebleken, dat de ongerustheid die bij het Hoofdbestuur bestaat over de weliswaar regelmatige, maar toch te geringe toename van het ledental in de laatste jaren, nu ook door veel gemeenschapsbesturen wordt gedeeld. Er wordt ook wel het een en ander aan gedaan, en er zijn hier en daar in het land dan ook groepen die behoorlijk groeien. Voorwaarde daarvoor is echter, dat enkele mensen er wat aan doen, d.w.z. meer bekendheid aan de activiteiten van het Verbond geven en dat op een manier, die alle opdringerigheid weet te vermijden.

Huisbezoek staat bij ons niet in zo'n beste geur, men heeft daarbij altijd het gevoel iemand iets op te dringen, waar hij zelf niet om vraagt. Bovendien, je kunt de mensen geen overtuiging aanpraten, ze moeten dat bij zich zelf ontdekken. Maar het is een heel ander geval om door informatie, door het geven van inlichtingen, het wegnemen van misverstanden opheldering te verstreken.

We zijn er terecht trots op, dat in de korte tijd van het bestaan van het georganiseerde humanisme dit een factor van grote betekenis in de samenleving is geworden. Het lijkt ons hier overbodig op te sommen op welke gebieden het humanisme een rol speelt en waar het in be-

hoeften voorziet. Maar het valt niet te ontkennen, dat er nog zeer velen zijn, die daar niet het geringste van af weten en die, als ze er bij toeval iets van opvangen, geïnteresseerd blijken te zijn. Na iedere radiolezing komen bij het Centraal Bureau van het H.V. altijd tientallen vragen binnen, niet alleen verzoeken om de tekst te ontvangen, maar ook brieven om een

Het hoofdbestuur besprak ...

in zijn vergadering van 25 mei allereerst de besluiten van het gehouden congres. Hierbij was gelegenheid ook alle aspecten nader te bekijken en vast te stellen, dat een aantal zaken in de komende tijd bijzondere aandacht verdienen. Met name is dit het geval t.a.v. de „public relations” en de publiciteit. Het Dagelijks Bestuur zal voor de volgende vergadering hierover een nota voorbereiden, waarin een overzicht gegeven zal worden van wat op dit gebied gebeurt en wat er verder, met de beschikbare middelen, kan worden gedaan.

Voorzover nodig kreeg het D.B. tevens opdracht alle genomen besluiten van het congres voor verdere uitvoering te bestuderen en aan het Hoofdbestuur voorstellen te doen.

Bij de aanvang van de vergadering had de voorzitter een welkomstwoord gericht tot de nieuwe H.B.-leden Mevr. Heroma-Meilink en de heren Van Dooren en Pasman. Hij sprak de wens uit dat ze zich in het gezelschap spoedig thuis zouden voelen, hetgeen voor het vrouwelijke lid niet zo moeilijk zal zijn, aangezien Mevr. Heroma reeds twee maal zitting in het H.B. heeft gehad. Met de verkiezing van de heer Van Dooren is ook het jongerenlement weer versterkt.

Over het congres is in de pers ruime publiciteit geweest. In alle landelijke niet-confessionele dagbladen (Alg. Handelsblad, N.R.C., Het Parool, Het Vaderland en Het Vrije Volk) is er aandacht aan besteed. Ook in 17 regionale en plaatselijke bladen verschenen min of meer uitvoerige verslagen en beschouwingen.

De maandelijks verstrekte cijfers over de stand van het ledental en abonnees op de publicaties werden zoals gewoonlijk kritisch bekeken. Het ledental stijgt nog steeds langzaam, daarnaast is het opvallend dat het aantal abonnee's zowel op Mens en Wereld, Het Woord van de Week en Rekenschap naar verhouding meer toeneemt.

Teleurstellend is ongetwijfeld de langzame groei van het aantal deelnemers aan het Centrum voor Humanistische Vorming. Toch is hierbij geen reden voor een voorbarig pessimisme, om-

nadere uiteenzetting van onze opvattingen. En het is een opmerkelijk feit, dat er zich leden spontaan aanmelden als aan die verzoeken is voldaan.

Misschien zou het mogelijk zijn door een grootscheepse reclame het Verbond meer voor het voetlicht te brengen. Nog afgezien van de vraag of dit de juiste methode zou zijn, we beschikken eenvoudig niet over de middelen en zullen ook voorlopig moeten doorgaan op onze bescheiden manier. Maar die manier is voor verbetering vatbaar en onze leden, die mee willen helpen om tot de gewenste uitbreiding te komen, kunnen er op rekenen dat zij van het centrale apparaat de maximale steun zullen ontvangen.

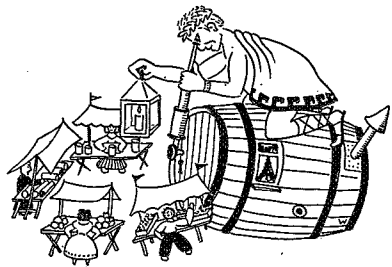
Maar dat neemt niet weg, dat we ons in de naaste toekomst ernstig zullen moeten beraden over de vraag, hoe we meer bekendheid kunnen geven, hoe we het aan die 48.000, om de berekening van onze voorzitter over te nemen, duidelijk kunnen maken, dat wij hen nodig hebben, maar zij het georganiseerde humanisme. En daar kan ieder lid wat aan doen, b.v. door aan zijn bestuur de naam op te geven van een kennis die wel eens benaderd zou kunnen worden. We slaken niet de kreet, die zo vaak gehoord wordt: ieder lid brengt een nieuw lid aan! Dat kan misschien zin hebben voor een sportvereniging, in ons geval ligt het wat minder eenvoudig. Wat niet weg neemt, dat iedereen de gelegenheid heeft in zijn eigen omgeving iets te doen door te laten merken, dat het lid zijn van het Verbond voor hem althans een uitgemakte zaak is en ook kan vertellen, waarom dit zo is.

dat het onderwerp in tal van kringen grote belangstelling trekt en het een kwestie van tijd zal zijn om door oprichting van werkgroepen in verschillende plaatsen ook de medewerking van de ouders te verkrijgen.

Het Hoofdbestuur hechtte zijn goedkeuring aan een nota over de ledenwerving, die door het D.B. was voorbereid. Hierin werden een aantal maatregelen aangekondigd, die tot een grote activiteit in het eind van dit jaar en begin 1964 zal dienen te leiden. Hoewel deze verhoogde aandacht in het bijzonder gedurende die tijd van de besturen gevraagd zal worden, is het de bedoeling de voorlichting een meer permanent karakter te geven door het vormen van informatie-groepen, die, gesteund door enkele brochures en regelmatig onderling contact, aan bekendheid van het Verbond zullen werken. Inmiddels heeft al een conferentie met besturen en werkers uit de gemeenschappen op 8 juni in Utrecht plaats gevonden, terwijl enkele omgewerkte radio-toespraken ter perse zijn.

Een groot deel van de vergadering van het Hoofdbestuur werd besteed aan onderzoek van de mogelijkheden, de onbekendheid die over het H.B. in allerlei kringen nog bestaat, te verminderen. Hierbij kwam ook ons blad Mens en Wereld ter sprake, maar evenals in het H.V. als geheel waren de meningen in het Hoofdbestuur verdeeld.

Enkele punten moesten door de uitvoerige besprekingen tot de volgende vergadering worden uitgesteld, welke eind juni plaats vindt. Het datumschema voor het komende jaar werd aanvaard met een kleine wijziging, waarbij ook overwogen zal worden of het mogelijk is in het voorjaar van 1964 een Hoofdbestuurvergadering te houden tezamen met een Topkaderconferentie, zodat deelnemers aan deze conferentie de gelegenheid hebben kennis te nemen van de werkwijze van het H.B. Ook de samenstelling van de vele commissies werd door het H.B. aanvaard, zodat de voorzitter aan het eind kon constateren dat het Hoofdbestuur in zijn nieuwe samenstelling een uiterst nuttige bespreking achter de rug had.

Diogenes van Praha op 8 juni te Utrecht in het kader van de ledenwerfactie: Is er nog medemenselijkheid van node?

H.V. Landdag 1963

Het waren de ongeveer 48.000 Nederlanders, die geen lid van het Verbond zijn, maar het wel zouden kunnen en moeten zijn, waarmee Dr. J. P. van Praag zijn toespraak op de landdag 1963 te Rotterdam begon. Voordien hadden de ruim 200 deelnemers reeds vol aandacht geluisterd naar enkele voordrachten over het leven van de Amerikaanse negers door Otto Sterman uit zijn nieuwste programma „Alleen voor blanken” en enkele vrolijke vertellingen uit Afrika. Het geheel werd zinvol omlijst door het spel van de pianist Boelee. 's Morgens hadden een aantal bezoekers aan deze door de gewesten Zuid Holland-Noord en Zuid georganiseerde landdag ondanks het bijzonder regenachtige weer een wandeling door Rotterdams binnenstad gemaakt, terwijl anderen zich door de stad lieten rijden of een bezoek brachten aan het onvolprezen museum Boymans Van Beuningen. Ondanks het slechte weer en de geringe opkomst heerste er een geanimeerde sfeer in het dakpaviljoen van het Groothandelsgebouw.

De heer Van Praag rekende ons voor, dat Nederland ruwweg twee miljoen buitenkerkelijken heeft, waarvan er ongeveer 1,2 miljoen volwassen zijn. De helft hiervan wil om een of andere reden beslist niets weten van humanisme, blijven er $\pm$ 600.000 over. Verder is het een feit, dat maar 10 % van een bevolkingsgroep ergens voor warm loopt. Maar het Verbond telt slechts 12.000 leden, zodat er nog altijd 48.000 overblijven, die zich niet hebben uitgesproken en niet aangesloten zijn. De vraag rijst of dat hun schuld is, voor zover men hier van schuld kan spreken. Ja, moet het antwoord luiden als ze kritisch staan tegenover zichzelf. Is het *onze* schuld? Hier geldt eveneens ja, als wij erkennen, dat wij hun niet duidelijk hebben kunnen maken waar het om gaat. Wij hebben deze intellectuelen en gewone mensen – als we deze onderscheiding mogen maken – deze religieuzen en rationalisten niet weten te overtuigen en we hebben geen aantrekkingskracht op ze uit weten te oefenen.

Humanisme, een eenvoudige zaak

De kern van het humanisme noemde spreker een betrekkelijke eenvoudige zaak. Hij schetste ons een beeld van de wereld waarin we leven en die gekenmerkt wordt door diepgaande omwentelingen. Er is een revolutie gaande die zo ontzettend groot is, dat wij ons er nauwelijks een voorstelling van kunnen maken. Wij moeten terug tot het schemerduister der eerste mensheid, toen men het vuur ging aanwenden voor menselijk gebruik, om een dergelijke omwenteling te vinden. De ontstellende ontwikkeling in communicatie en organisatie maken, dat eeuwenlang geldende patronen vandaag niet meer van toepassing zijn. Zij spreken ons niet meer aan en toch houden wij er ons krampachtig aan vast. Waar het in onze tijd om gaat, is het vinden van moderne richtlijnen in een moderne wereld. Het is bij uitstek het humanisme, dat op deze uitdaging een antwoord kan geven, zoals het dat altijd gedaan heeft op de keerpunten der geschiedenis. Het Griekse humanisme ont-

stond, toen het verval zich reeds duidelijk aankondigde. Socrates trachtte in zijn gesprekken het goede uit het oude te behouden en daarmee perspectieven naar een nieuwe tijd te openen. Erasmus toonde ten tijde van de Renaissance het voze aan, maar zocht tevens naar nieuwe wegen, die hij vond in het goede, dat naast het voze in zijn tijd te vinden was. Zo zal ook het humanisme van vandaag de weg moeten zijn, die in de nieuwe levenspatronen datgene weet te behouden, wat werkelijk de moeite waard is.

De kern blijft de vraag „Wat maakt men van zijn leven?”. Glijdt het niet als los zand door onze vingers? Ieders antwoord hierop is anders. De intellectueel en de artiest ontleden het voze in de maatschappij, de gewone man ervaart het gemis aan binding. De een wenst te beleven wat het mens-zijn is, de ander wil het doorlichten. De jeugd wil zinvolle beleving van het avontuur en het zijn allemaal ogenschijnlijk de meest uiteenlopende verlangens. Toch heeft het Humanistisch Verbond al de jaren door kans gezien afsplitsingen te voorkomen, omdat het allen – ondanks verschil en tegenstelling – wil trachten te verenigen. Dit kan omdat het gaat om de eerbiediging van ieders vrijheid en de onderstreping van ieders verantwoordelijkheid. De verantwoordelijkheid om elkaar niet los te laten, een verbinding op basis van wat mensheid eigenlijk moet wezen, nl. het tezamen tot in alle diepte durven peilen. Humanisten zijn onruststokers, althans zouden het moeten zijn. Niet alleen voor anderen, maar ook voor elkaar. Niet in theorie, maar in de praktijk van het dagelijks leven moet dit verwerkelijkt worden. Verdraagzaam zijn is een eerste voorwaarde hiervoor en er voor opkomen wanneer het anderen betreft. De heer Van Praag was er niet zo zeker van dat dit ook gold – althans in de praktijk – wanneer het de mede-humanist betrof.

Avontuurlijk leven

Uitgangspunt zou kunnen zijn het dóórdenken van het humanisme en je er door te laten inspireren. Dat betekent uittreden uit de altijd dreigende sleur van de dagelijkse levenspraktijk. Dat betekent avontuurlijk leven, niet door de Himalaya te bestijgen, de zuidpool te bezoeken of zoveel mijlen onder zee af te dalen, maar door je geestelijk in de waagschaal te durven stellen. Het wezen van het humanisme wordt bepaald door het wezen van de mens. Mens zijn wil zeggen meer zijn dan een willekeurig zoogdier. Het dier handelt naar een natuurlijk patroon: handelen zoals het handelt is kenmerkend voor het dier. Een mens leeft zijn leven door te beslissen. De richtsnoer hiervoor is kijken wat bevalt. Proberen, voordeel doen met ervaringen, met het proberen van vorige generaties mee betrekken in de beslissingen. Bevrediging komt als we in alle oprechtheid kunnen zeggen: 't is de moeite waard. Dit wil niet zeggen, dat het gezapig moet zijn, maar het je afvragen welke beslissingen werkelijk en duurzaam de moeite waard zijn geweest. Tot nog toe is gebleken, dat één soort beslissingen altijd weer de moeite waard is geweest, nl. die,

waarbij wij onszelf kunnen ontplooiën in medemenselijkheid in samenhang met anderen.

Mens zijn is medemens zijn en dit kunnen we anderen niet aanpraten. Hooguit kunnen we tegen de ander zeggen: probeer het ook eens. Proberen we het echter, dan zullen we deze verantwoordelijkheid ook moeten nemen: in de politiek, in het culturele leven, in ons gezin, overal. Het betekent niet volmaakt zijn, maar wel dat er krachten aan het werk zijn, die met vallen en opstaan tot ontplooiing moeten komen. Deze krachten wekken is een taak van het humanisme, zo men wil een richtlijn in de medemenselijkheid en dat is de moeite, dat is het avontuur waard.

Voor ons en voor jonge volkeren en nieuwe naties

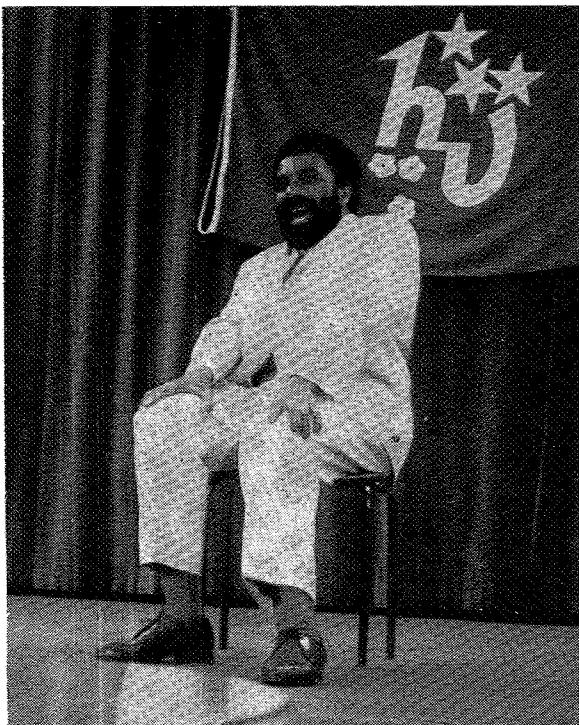
Hoe kunnen we de mens overtuigen? Het beste is, als we luisteren naar de vraag van die 60.000, en dan – zo meende spreker – horen we achter alles het verlangen schuil gaan naar werkelijk zinvol leven. Om te luisteren moeten we echter zelf echt zijn, zonder clichés, vindingrijk en bereid tot dienen. Men moet zichzelf genoeg zijn om van niets tot iets te komen. Een appel om de kracht in ons te laten leven en bij anderen te wekken. Als Humanistisch Verbond zijn we klein in aantal, maar groot in betekenis. In Nederland wordt niet meer beslist voor het humanisme gehoord is. Onze stem begint echter ook door te klinken in de wereld. Daar staan we nog op het niveau, waarop we in Nederland 15 jaar geleden stonden. Er zijn echter tekenen, dat ook daar ons geluid sterker gaat klinken en dat is belangrijk, want ook daar kan het humanisme een taak vervullen. Jonge volkeren werpen in het licht van hun vrijwording de oude (en voor hun toch zo betrekkelijk nieuwe) conventies af. Het humanisme kan hun een steun zijn bij het zoeken van nieuwe levenspatronen, waardoor het voor allen betekenis heeft in zijn eenvoud en in zijn diepgang.

De heer Van Praag besloot zijn toespraak met een beeldspraak uit een gedicht van Anthonie Donker, waarin sprake is van de knop van de ontluikende menselijkheid, die wij moeten behoeden en behouden door onze krachten, intenties, ideeën en stromingen.

M. V.

*Het is onzeker waarom wij hier leven.
Wij hebben, uit een warm, diep duister opgeweld,
argeloos, achteloos ons op weg begeven,
aan ontelbare gevaren blootgesteld,
door leed en moeite en drijven heengedreven
en dan in een koud duister neergeveld –
soms denken wij: waren we maar gebleven
diep in dat warme duister voor het leven.
Dit harde, onherbergzame bestaan,
het is een groot, dor veld, waar weinig groeit.
Maar vreemd is, dat geluk er kan ontstaan,
een enkele maal ontkiemt het ongemoeid.
Soms kan een mens volkomen opgaan
en bloeien als geen bloem ter wereld bloeit –*
Anthonie Donker

No. 14 - 13 juli 1963

Otto Sterman
(foto's J. Kreger - Soest)

Werkgroep wereldpolitiek

Op 25 maart j.l. heeft de voorzitter van het Humanistisch Verbond, dr. J. P. van Praag, de werkgroep „Wereldpolitiek” geïnstalleerd met een korte inleiding, waaraan wij het volgende ontlenden.

Het probleem van de vrede heeft de humanistische beweging steeds hevig beziggehouden. In de brochure „Oorlog en Vrede” wordt een overzicht gegeven van de bemoeienissen op dit punt van het Humanistisch Verbond na de Tweede Wereldoorlog. Voor het Humanistisch Verbond is het moeilijk, zo niet onmogelijk, een definitief standpunt te bepalen omtrent bewapening of ontwapening. Uiteraard zijn humanisten tegen oorlog, maar de beslissende vraag is een andere. Vóór het atoomtijdperk ging de keuze tussen oorlog en onderdrukking; sinds het atoomtijdperk is het de vraag of men oorlog voorkomt door eenzijdige ontwapening of handhaving van de bewapening. Dit is een politiek vraagstuk, waarop de levensovertuiging geen direct antwoord geeft.

Niettemin heeft de humanistische beweging op dit terrein in elk geval een taak van voorlichting der publieke opinie en bevordering van een constructieve politiek. De vragen, waarmee de beweging in dit verband geconfronteerd wordt zijn neergelegd in het zogenaamde Oslo-Statement. Dit is als zodanig niet bekrachtigd, maar ter discussie gesteld. Het congres te Oslo heeft van de aangesloten organisaties gevraagd, dat zij een werkgroep in zouden stellen, die ampel aandacht zou kunnen schenken aan alle aspecten van het vraagstuk. Zij zou het bestuur moeten adviseren, zich rekenschap moeten geven van het werk van andere groeperingen, die zich met deze problemen bezighouden, en nuttige samenwerking met deze groeperingen moeten bevorderen. Voorts zou de werkgroep het denken over het onderhavige vraagstuk in de organisatie moeten stimuleren, voorlichten en vorm geven; zij zou voorstellen moeten doen voor activiteiten als dat aanbevelenswaardig is. Tevens zouden de plaatselijke gemeenschappen het Oslo-Statement moeten bestuderen en daarover rapporteren aan het hoofdbestuur, terwijl het Hoofdbestuur omtrent al deze activiteiten en alles wat verder van belang lijkt de humanistische internationale op de hoogte zou moeten stellen.

In overeenstemming hiermee is uw werkgroep ingesteld. In de uitnodigingsbrief is de opdracht als volgt omschreven:

— de verklaring over de wereldpolitiek, die op het I.H.E.U.-congres te Oslo aan de orde gesteld is, te bestuderen en commentaar te leveren, dat eventueel kan leiden tot aanvulling of wijziging van de verklaring,
— het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond te adviseren terzake van mogelijke activiteiten van Humanistisch Verbond en/of I.H.E.U. met betrekking tot de in de vorenbedoelde verklaring aangeraakte punten.

Wij hopen, dat u deze taak zult willen aanvaarden. Wij stellen ons voor, dat wij vooral van u mogen verwachten voorlichting over bepaalde aspecten van het vraagstuk, hetzij in de vorm van gemeenschappelijke rapporten, hetzij in de vorm van nota's van enkele uwer; ook artikelen voor Rekenschap en Mens en Wereld zullen zeer op prijs worden gesteld. Daarnaast zien wij gaarne gemotiveerde suggesties voor activiteiten, indien daar aanleiding toe is, tegemoet. Kortom, wij zien uw werkgroep als een voortdurende stimulans tot de bezinning op het probleem van oorlog en vrede, voor het hoofdbestuur, de gemeenschappen, het Verbond als geheel en de humanistische internationale. Dat bij dit alles het humanistische aspect op de voorgrond dient te staan spreekt vanzelf.

Het is onze verwachting, dat ook uw werkgroep geen wonderen kan verrichten, maar dat zij door middel van de velerlei deskundigheid,

Steunfonds praktisch humanisme

Alhoewel dit artikeltje voor de aanvang van het tweede halfjaar geschreven werd, staat nu reeds vast dat het in het vorige nummer van In en Om/Mededelingen beloofde saldo van f 70.000,— per 1 juli 1963 bereikt zal worden. Veertien dagen vóór 1 juli werd het overschreden. Een verheugend feit en een duidelijk bewijs dat het Steunfonds op een grote schare van trouwe contribuanten mag rekenen. Omstreeks vierduizend giften in zes maanden. Reeds f 40.000,— werden aan het Humanistisch Verbond uitgekeerd. Nuchtere, maar voor zichzelf sprekende cijfers.

Dezer dagen hebben de contribuanten, die in 1963 nog geen bijdragen overmaakten, het verzoek ontvangen dit, indien enigszins mogelijk, alsnog te doen. Van deze gelegenheid maken wij gaarne gebruik ons herinneringsbriefje nog eens onder de aandacht te brengen.

Het spreekt vanzelf dat wij met plezier nieuwe vrijwillige contribuanten inschrijven. Er is voor ons werk van praktisch humanisme veel geld nodig. Voor 1963 kunnen we al niet meer volstaan met f 100.000,—; bovendien zou het Steunfonds zo heel erg graag in 1963 dit bedrag aanmerkelijk overschrijden om in 1964 buiten de kring van georganiseerde humanisten contribuanten te gaan werven. De ervaring leert dat dit mogelijk is.

De plannen voor 1964 zijn in voorbereiding. De uitvoering hangt mede van u af. Ga daarom niet met vakantie vóór u op de rekening van het Steunfonds een bijdrage heeft overgeschreven.

Verantwoording van de in het eerste halfjaar 1963 anders dan per giro ontvangen bijdragen:

A. S. te H.	f 2,50
N. S.-K. te 's-H. . . .	f 10,—
J. M. v. d. L. te D. . .	f 2,50
D. v. D. te N.	f 5,—
J. H. V. te N.	f 1,—
A. v. L. te A.	f 2,50
B. v. B. te O.	f 7,50
T. L. te L.	f 2,50
R. J.-H. te L.	f 2,50
F. C. v. d. B. te N. . .	f 100,—
A. B. te A.	f 5,—
J. L. E. te R.	f 11,—
H. M. D. te 's-G. . . .	f 10,—
K.-C. te 's-G.	f 75,—
Onleesbaar te R. . . .	f 10,—

giro **6168** t.n.v.

**STICHTING STEUNFONDS
PRAKTISCH HUMANISME
TE AMERSFOORT**

Leden - huisartsen

Alle doktoren met praktijk als huisarts die nog geen brief van de Stichting Humanistische Correspondentiekkring voor Huwelijkscontacten ontvingen, worden vriendelijk doch dringend verzocht naar aanleiding van dit bericht hun naam en adres per briefkaart op te geven aan het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, aangezien wij hun medewerking willen inroepen voor een taak, die in hun normale praktijk kan worden ingepast.

Centrum Hum. Vorming

Het zojuist verschenen 2e nummer van Taak en Toekomst, het blad van het Centrum voor Humanistische Vorming, meldt, dat vele bijeenkomsten zijn gehouden over het vormingsonderwijs en menig plaatselijk werkgroepje in oprichting is. Hopelijk zullen deze er toe bijdragen, dat het aantal contribuanten met sprongen omhoog gaat. Verder wordt gemeld, dat het vormingsonderwijs hier en daar al is begonnen, zoals op de bedrijfsschool van de Bruynzeel Fabrieken. Een verheugend teken.

Abonneert u op „Het Woord van de Week” het orgaan van de „Humanistische Luisterkring”.

Het abonnementsgeld bedraagt f 4,— per jaar.

Administratie Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 58.

die uw leden bezitten, op constructieve en doelmatige wijze deelproblemen aan de orde zal stellen. Wij vertrouwen, dat u daarbij de nodige voortvarendheid zult willen betrachten en de vereiste praktische zin in verband met onze mogelijkheden zult willen betonen.

Tot zover de heer Van Praag in zijn toespraak tot de leden van de werkgroep Wereldpolitiek, die onder voorzitterschap staat van mr.

dr. H. J. Roethof. Dr. Kwee Swan Liat zal optreden als secretaris. Leden zijn prof. dr. B. Landheer, drs. J. Koopman, prof. dr. B. R. A. Nijboer, prof. dr. B. V. A. Röling, dr. C. van Rijsinge, prof. dr. B. W. Schaper, prof. dr. L. G. van der Wal en de heer W. Wierda, terwijl de heer L. Esmeyer ter ondersteuning van de werkzaamheden van de werkgroep is toegevoegd.

Humanistische raadsleden in uniform, wanneer?

Humanistische verzorging in de krijgsmacht is sinds lang een wens van het Humanistisch Verbond, omdat het meent dat hieraan behoefte bestaat. De minister van defensie, Zijne Excellentie ir. S. H. Visser, thans demissionair, had aanvankelijk een andere opvatting, maar moest deze herzien, nadat een enquête van het Humanistisch Thuisfront had aangetoond, dat er wel degelijk behoefte bestaat aan humanistische geestelijke verzorging bij de militairen van de land-, zee- en luchtmacht. Vanuit de Tweede Kamer is toen de wens naar voren gekomen dat er een commissie zou komen om de moeilijkheden en problemen rond deze geestelijke verzorging nader te bestuderen en de minister van advies te dienen. Inmiddels heeft de commissie haar adviezen aan de minister gezonden en deze heeft de Tweede Kamer een nota gezonden, waarin veel van de adviezen is terug te vinden. De adviezen zijn overigens als bijlagen bij de nota gevoegd. Tot zover een summier samenvatting van de geschiedenis.

Wat behelst de nota van minister Visser in feite? Zonder ons al te veel in ambtelijke terminologie te begeven, zullen we de belangrijkste punten onder de loep nemen. Het uitgangspunt blijft het behoeftecriterium en dat houdt in, dat de meerderjarige dienstplichtige schriftelijk zal moeten verzoeken om geestelijke verzorging uitgaande van het Humanistisch Verbond en dat de minderjarige een briefje van zijn ouders moet overleggen. Een tweede punt, dat hieruit voortvloeit is, dat als de jongens de eerste keer opkomen, zij niet ontvangen zullen worden door de ter plaatse gestationeerde humanistische geestelijke raadsman. Ter toelichting moge dienen, dat bij de eerste formaliteiten in de kazerne de vraag behoort of je katholiek bent. Zo ja, dan word je doorgestuurd naar de aalmoezenier; zo niet, dan moet je naar de kamer er naast, waar de veldprediker zit. Vermoedelijk zal het in de toekomst zo gaan, dat er gevraagd zal worden of je katholiek of protestant bent en worden beide vragen ontkennend beantwoord, dan mag je doorgaan naar de volgende formaliteit.

Een derde punt, dat m.i. met het behoeftecriterium samenhangt, is dat de eenmaal in

dienst zijnde militairen wel op de hoogte gesteld zullen worden van de mogelijkheid van deze vorm van geestelijke verzorging en de voorwaarden, die er aan verbonden zijn. Dit is een voordeel en staat bijvoorbeeld lijnrecht tegenover de procedure, die geldt voor het humanistisch vormingsonderwijs op de openbare scholen van voortgezet onderwijs in het kader van de Mammoetwet. Daar is uitdrukkelijk bepaald, dat de ouders er om moeten vragen. Men is het er nog niet over eens en zal pas in een later stadium beslissen of de mogelijkheid van geestelijke verzorging opgenomen zal worden in het blad „In Dienst”, dat de toekomstige militairen tijdig inlicht over de verschillende aspecten van het militaire leven, de organisatie en alles wat daarmee samenhangt.

De nota spreekt niet alleen over de humanistische geestelijke verzorging en de wijze waarop daaraan deelgenomen zal kunnen worden, maar ook over de raadsleden. Voorlopig is gedacht aan een hoofd-raadsman, die in rang gelijk gesteld zal worden met luitenant-kolonel en vier raadsleden, allen voor de duur van drie jaar. De salariëring, de rangen en andere dienstvoorwaarden, zullen gelijk zijn aan die van de godsdienstige geestelijke verzorgers. Zij zullen een uniform dragen en allen geacht worden te behoren tot de Koninklijke Landmacht. Wel zal in hun opdracht duidelijk tot uiting komen, dat zij ook bestemd zijn om bij de andere onderdelen van de strijdkrachten hun taak te vervullen. Een punt, dat voorlopig niet geregeld wordt en waarover vermoedelijk ook de humanisten intern hun gedachten nog weleens zullen moeten laten gaan, is dat van de positie van de raadsleden in oorlogstijd.

Als we de belangrijkste punten uit de nota-Visser eens overzien, kunnen we dan tevreden zijn? Hierop zal het antwoord stellig „ja” moeten luiden, want er bestaat dringend behoefte aan humanistische geestelijke verzorging in het leger en deze nota draagt er toe bij dat raadsleden – hopelijk binnen niet al te lange tijd – aan het werk zullen kunnen gaan. Is er ook teleurstelling? Hier is het antwoord even stellig „ja” op, want er blijft de vraag „Waarom moet er een bepaalde voorkeursbehandeling blijven

bestaan voor de confessionele geestelijke verzorging?” Waarom kunnen de drie belangrijkste instellingen voor geestelijke verzorging niet over één kam geschoren worden? Terecht stelt de heer H. Lips, directeur van het humanistisch vormingscentrum „Het Coornherthuis”, in het tijdschrift Ego (een maandblad voor en door jongeren, dat wordt uitgegeven door Humanistisch Thuisfront en waaraan een aantal gegevens voor dit artikel zijn ontleend), dat „in een democratisch land het nu eenmaal zo is dat partijen met elkaars mening moeten rekening houden. Wie dat niet wenst, wenst in feite de democratie niet. Er is dus op dit punt gezocht naar een compromis en er is iets uitgekomen dat voor de humanisten bepaald niet bevredigend is”.

Inmiddels hebben verkiezingen plaats gehad en is de kabinetsformatie in volle gang, anders was de nota wellicht al in de Kamer geweest. Nu hopen we met de heer Lips, dat zijn voorstelling uitkomt. In Ego formuleerde hij het als volgt: „Redelijkerwijze mag echter worden gesteld dat de nota in de tweede helft van het jaar zal worden behandeld en dat maximaal drie maanden daarna de hoofd-raadsman kan worden aangesteld en wellicht weer drie maanden daarna de raadsleden.”

M. V.

1 Bejaardenweken in „De Ark”

Steeds weer blijkt de toenemende vraag voor de bejaardenweken. Voor de periode van 14 t/m 28 september zijn nog slechts enkele plaatsen vrij. Daarom is besloten tot een derde week n.l. van 28 september t/m 5 oktober.

Laten zij, die hiervoor in aanmerking willen komen er vlug bij zijn.

De prijs bedraagt f 38,50 per week, terwijl elke gast recht heeft op 1 consumptiekaart van 21 consumpties voor f 3,50.

U kunt zich opgeven bij „De Ark”, Belvédère-laan 14, Nunspeet, tel. 03412 - 2404.

2 Vakantie op „De Ark”

Folders worden u op aanvraag toegezonden. Correspondentie te richten aan: „De Ark”, Belvédère-laan 14, Nunspeet, tel. 03412 - 24 04.

De periode van 20 juli t/m 17 augustus is geheel volgeboekt.

U weet het: leden van het Verbond ontvangen 10 % reductie op de pensioenprijzen (alleen voor zichzelf).

3 Zomerkampen voor de jeugd

De buitenwerkkommissie van het Humanistisch Verbond organiseert in 1963 de volgende kampen:

a *Kinderkamp 10-13 jaar* te Elspeet in „De Korenbloem”, en wel van 20-27 juli.

Prijs: f 42,- incl. f 2,- zakgeld.

Opgeven bij de leiding, de heer en mevrouw J. Weggelaar, Erasmusgracht 23-III, Amsterdam. Tel. 020 - 8 39 19.

b *Jongerenkamp 13-15 jaar* te Beek (Gem. Bergh), bij Zeddam van 3-13 augustus en van 14 tot 24 augustus.

Het eerste kamp staat onder leiding van de heer P. van Soelen (Bilthoven); het tweede onder leiding van de heer en mevrouw E. R. Veuger (Zaandam).

De prijs bedraagt f 50,- per 10 dagen.

Opgave van deze kampen bij mevrouw E. Plettenberg-Sweid, Saffierstraat 76-I, Amsterdam. Tel. 020 - 73 83 69.

Nieuws uit de gemeenschappen en gewesten

Veel nieuws valt er ditmaal niet te melden. De meeste gemeenschappen sluiten het seizoen af met een speciale bijeenkomst of een familiedag. In dit verband is het vermelden van de Instuif georganiseerd op 26 mei door de *Gemeenschap Tuinsteden-West* te Amsterdam interessant, omdat er in het geheel geen programma was. De activiteit vond plaats op een eiland en dank zij het mooie weer was er alleen maar vreugde over het samenzijn zonder meer. 's Middags was er een ballonwedstrijd voor de kinderen en verder valt er niets over te vertellen of het moest zijn, dat het bestuur op deze dag leden gezien heeft, die voordien nog nimmer een bijeenkomst hadden bijgewoond.

Enkele gemeenschapsblaadjes lopen reeds vooruit op de toekomst en wij willen dit ook doen t.a.v. *Castricum*. Reeds een jaar is daar een zeer actieve werkgroep zelfstandig bezig geweest onder leiding van de heer J. C. van Goudoever. Ondanks het vertrek van de heer

Van Goudoever durven zijn opvolger de heer J. Hordijk als voorzitter, mej. A. C. Dallmeijer, secretaresse, mevrouw J. C. Sinnema, penningmeesteres en de heer H. Mozes als bestuurslid het aan volgend jaar als gemeenschap aan de slag te gaan. In afwachting van de goedkeuring van het hoofdbestuur vast geluk gewenst en veel succes in Castricum en omstreken.

Van de gewesten vermelden we alleen *Zuid-Holland Noord en Zuid*, die de jaarlijkse landdag hebben georganiseerd en waarover u elders een verslag vindt. *Gewest Groningen* hield een geslaagde studiedag te Zuidlaren waar dr. A. van Kreveld sprak over „Ons leven in een technische wereld” en gewest *Noord-Holland* had tot onderwerp van een studiedag (ook geslaagd) te Beverwijk het humanistisch vormingsonderwijs gekozen. Tenslotte raad het gewest *Zeeland* de lezers van zijn mededelingenblad aan eens wat H.V.-brochures met vakantie mee te nemen: ze nemen weinig ruimte in en zijn toch wel interessant, vooral als het regent.

Uw taak: hun toekomst! **Centrum voor Humanistische Vorming**

Bijdrage f 3,75 per jaar. Giro: 60 84 68 t.n.v. het Centrum Oudegracht 152, Utrecht.

GEUZE NEIL LAND

Zo maar wat zitten, een handwerkje doen, is op zijn tijd ook weleens prettig en het geeft echt zo'n idee van vakantie.

Voor de kinderen was het ballonnen-oplaten misschien wel het grootste evenement van de dag, alhoewel er ook heel wat ouderen plezier aan beleefden.

Overigens vond niet iedereen het leuk, want tenslotte heb je aan zo'n ballon alleen het nakijken.

Als de dag voorbij is, helpen groot en klein een handje inpakken. Overigens schijnt de vrouw des huizes (tentes) het metterdaad te betreuren, dat de tijd van het buiten zijn al weer om is.

Stijlmijmerij

Een paar nummers geleden hebt u Styliet in deze rubriek ten voeten uit afgebeeld gezien, naar het bijschrift te oordelen kennelijk op weg naar het Geuzeneiland. Nou, hij is er inderdaad heen geweest en er opgetogen weer vandaan gekomen! Een daverende bundel pluimen voor het bestuur van Tuinsteden West (een Amsterdamse gemeenschap), dat zo raak in de roos heeft geschoten.

Eerst iets over dat Geuzeneiland. Het is een eilandje van circa 2 ha in het westen van Amsterdam, omzoomd door een strook bos in opkomst, begroeid met gras en zeker wel vijftien soorten veldbloemen, voorzien van een heuvel, een kampvuurkuil, een „wild” stuk grond om te graven en hutten te bouwen, een dagverblijf met keukentje enz. Een ideaal oord om er een familiedag, een landdag of, zoals Tuinsteden West het noemt, een eiland-instuif te houden.

Dus nu wat over die instuif. Het bestuur had weken tevoren op ruime schaal uitnodigingen verstuurd. Niet van die stijve dingen met: wij hebben de eer u uit te nodigen enz., maar een alleraardigst gestencild foldertje met bijzonderheden over het eiland, een plattegrond om het te vinden, leuke tekeningetjes en aanwijzingen. Met de nadrukkelijke waarschuwing: we organiseren iets, doe maar waar je plezier in hebt! (Dat er achter de schermen nog genoeg georganiseerd is bleef voor de bezoekers verborgen).

Het begon 's morgens al te lopen. Tentbezitters brachten hun linnen huis mee „om te luchten” en te zien of alles nog heel was. Die tenten vormden de hele dag aanlooppunten om met deze of gene een babbeltje te maken of een serieuze boom op te zetten. Wat trouwens ook gebeurde op het terras voor het dagverblijf.

Het weer werd steeds mooier en toen na een smeug openingswoord het ongeorganiseerde spelen, vuurtjes stoken, pannekoeken en stokbrood bakken, hutten bouwen, vliegers maken en oplaten, koffie drinken, in het gras liggen, praten met elkaar en wandelen over het terrein in volle gang was, kon er van een echt feest gesproken worden. Er waren kinderen van drie jaar en bewoners van het A. H. Gerhardhuis van tegen de tachtig. De rest bewoog zich zeer gelijkmatig verdeeld tussen deze twee leeftijds-polen.

Wat was het eigenlijk simpel. Geen hollende en zwetende ordecommissarissen, geen commando's door luidsprekers, geen tijdschema dat vooral aangehouden moest worden. Niets van al die drukte, het liep allemaal vanzelf.

O ja, één ding vroeg even een wat vastere hand: het gelijktijdig de lucht in sturen van de ballonnen. Maar dat slaagde dan ook voor honderd procent!

Er woei ook nog een echte H.V.-vlag van de mast.

Ja, veel oude bekenden weer eens gesproken, nieuwe vrienden gemaakt, af en toe een ernstig woord gewisseld, maar bovenal nu eens de gezelligheid betracht. Het kan dus! Volgend jaar weer, Tuinsteden West, we hebben zoiets hard nodig!

Styliet

Bij de humanisten op bezoek

De Partij van de Arbeid is een wonderlijk lichaam. Zij brengt allerlei konsekwenties mede die een buitenstaander niet zou verwachten. Of-schoon ik mij er kiplekker bij gevoel. Zo zond deze partij uitgerekend de secretaris van de Prot. Christelijke Werkgemeenschap in deze partij naar het congres van het Humanistisch Verbond. Deze secretaris is niet alleen gezond, hij is ook nog gegaan en... heeft het er goed gehad. Niet vanwege een groot offerfeest van zijn beginselen, dat niet. Hij is vrijwel... neen, ik typ niet ongevarend... precies terug gekomen als hij ging. Met twee brandende liefdes: „Dieu et Liberté“! Deze woorden van de veel gekritiseerde, weinig gekende, Arouet maken de inhoud uit van de geestelijke reiskoffer waarmede schrijver dezes door dit betrekkelijke leven trekt. Als zo iemand derhalve zijn indrukken geeft over een congres der humanisten doet hij dit van eigen eenzijdigheid uit. Zo-doende kan hij alleen wat alzijdiger worden.

Het congres verliep best. Het kende alle fouten die tot een congres behoren. Wat misverstanden, wat eenzijdigheden, wat behoefte om vooral dogmatische uitspraken te doen. Want dogmatisme, mijne vrienden, bestaat allerwege. Bij socialist, bij liberalen, bij humanisten en bij vrijdenkers. Op het congres van het Verbond wist het nuchtere verstand – waarom zou een verstand gediskwalificeerd zijn als wij het hier nuchter noemen? – het te winnen. Plus een schrandere hoofdbestuur natuurlijk.

Er was het vraagstuk van de bewapening, nader omlind dat der atomaire ontwapening. En er werd een uitspraak gevraagd. De woorden van de Synode van de Hervormde Kerk bleken bij enige leden van het Hum. Verbond er in gegaan te zijn als het Woord in een ouderling.

Het vraagstuk ligt er. Wij kunnen niet onder deze vraagstukken uit. In een kring van denken-de mensen, zedelijk denkende mensen, komt zo een probleem natuurlijk op tafel. Wij begrijpen dit. De bespreking werd gevoerd op leerrijke wijze. Liep natuurlijk uit op een uitspraak. Wat hamer, de kerk loopt niet alleen van de ene omschrijving naar de ander, de humanisten willen het ook. Geen kwaad daarvan natuurlijk, doch ik zat zo te dubben: moet het beslist? Mijn wat afkerig gevoel van uitspraken, resoluties, dogmatische formules, al of niet heel bindend op te leggen, wordt wat onwennig als er in een kring, waartoe ik behoor, uitspraken moeten komen. Mijn eerste vraag – bij mezelf dus – is altijd: moet er wel een uitspraak komen? Kunnen wij

niet samenspreken zonder dat de gevonden overtuiging, waarheid, gevolgtrekking, u noeme maar op, in een – al of niet sacrale – formule wordt geperst? Kan dit Verbond, zo vroeg ik mij af, niet blijven in de weelde van wel samenspreken, ernstig en grondig samenspreken, en dan dapper vastleggen: wij kwamen er (nog) niet uit. Een politieke partij moet telkens stemmen. Doodjammer, doch het kan niet anders. De politieke partij vraagt een „ja“ of een „neen“. Kan het Humanistische Verbond niet tussen „ja“ en „neen“ blijven? Het kon niet. Eenmaal dat gegeven gesteld, is en de bespreking en de afloop van de bespreking voor een ieder, die alles bijwoonde, in alle opzichten goed verlopen. De conclusie die getrokken werd vond ik – als men toch iets concluderen wil – de beste.

Positieve benadering

Het tweede punt, dat een buitenstaander opviel, was de positieve benadering van de vragen van het leven. Hier geen negatief kritiseren van hetgeen andere mensen denken en geloven. Hier geen peuterig hakken op andere gemeenschappen. Neen, een eigen sfeer, een eigen inhoud van denken en gevoelen. Mijn leven lang heb ik vergaderingen van andersdenkenden bijgewoond. Bij de vroegere Dageraad ben ik geestelijk kind in huis geweest zonder ooit de filosofie van De Dageraad over te nemen. Nochtans bewaar ik aan deze Dageraad en haar leiders vele goede herinneringen. Wat hebben deze lieden geschud aan de boom des geloofs en hoeveel dieper zijn zijn wortelen in de religieuze aarde gedrongen. Van hoeveel „bijgeloof“, ondoordachte formules, enz., hebben deze men-

sen mij bevrijd. Die Dageraad, veel moge hier nadrukkelijk in dank worden vastgelegd, heeft een bepaalde strijd bare vorm gekend. Was men op bezoek dan stond men in een zekere houding des geestelijken gevechts. Correct, deze „Dageraad“ was correct, doch wat agressief. Komt nu zo een oude debater-vechtjas bij de humanisten op bezoek dan treft hem de andere sfeer. Hier een rustig weten hetgeen men weet, met de gevaren aan deze rustige wetenschap verbonden. Hier een weten hetgeen men wil. Het heden vraagt dit Humanistische Verbond, zo stellig als het verleden De Dageraad vroeg.

Het derde deel, dat zo bij mijn overwegingen gold, was het: wat vindt gij nu dat ontbreekt? Zoudt gij lid kunnen zijn? Eerlijk gezegd: vanwege de vrijheid, de sfeer van geestelijk vrij spreken, betogen opbouwen, conclusies trekken, ongetwijfeld. Vanwege het woord „Liberté“ zou dit Verbond mij stellig weten te binden. Ook de zedelijke ernst die uit geheel het wezen van het Verbond spreekt trekt aan. Het Verbond heeft echter een bepaalde beschouwing van de mens, van de krachten en mogelijkheden van de mens die mij kritisch stemmen, precies gezegd die ik niet deel. Het is niet zozeer het beeld van de mens dat niet aanspreekt als wel het feit, dat „de gans Andere“ niet wordt gesteld. Wie geen mensbeeld zonder Godsbeeld vormen kan, vindt hier de scheiding... en de waardering. Scheiding, nu een grondgedachte anders wordt gezien, waardering vanwege de humanitaire verbondenheid, waardering óók vanwege het zo diep grijpen door het Humanistisch Verbond van de geestelijke vrijheid.

Wie zich zonder geestelijke vrijheid geen Godsbeeld en geen beeld des mensen vormen kan gevoelt zich, ondanks en met en dank zij vele punten van verschil, als gast zeker in het midden van dit Verbond thuis. Zoals ik mij en de zaterdag en de zondag thuis gevoeld heb... als... gast.

J. H. Scheps

Kroniek van het internationale gebeuren

Hoewel het misschien wat vreemd klinkt, kunnen we, geloof ik, wel stellen dat met het overlijden van Joannes XXIII een humanistische paus is heengegaan. Humanistisch, omdat deze hoogste kerkelijke leider meer aandacht schonk aan grote filosofische lijnen bij zijn kerkbestuur dan aan de vele kleinere leervraagstukken, waarmee de katholieke kerk voortdurend druk in de weer is. Maar humanistisch ook, vanwege zijn waarlijk open en indrukwekkend streven naar goede onderlinge menselijke verhoudingen op dit ondermaanse, en, vanwege zijn beleid van het menselijk haalbare dat hem tekende tot de realiteits-idealist, die naast zijn geloof in God, óók een basis moet hebben gehad, in een groot vertrouwen in de wereld en mensheid, waarvan hij deel uitmaakte.

Inmiddels is Joannes opgevolgd door paus Paulus VI, voor zijn pontificaat kardinaal Montini, aartsbisschop van Milaan. De grote vraag voor ons allen, als niet katholieken, is nu wat voor persoonlijkheid deze nieuwe kerkvorst de wereld zal tonen, en wat zijn beleid zal zijn buiten het eigenlijke bestuursvlak van de Rooms-katholieke kerk.

Bij paus Paulus wisten wij bij zijn verkiezing meer, dan in 1958 bij Joannes. In tegenstelling tot de volmaakt onbekende kardinaal Roncalli die toen tot de pauselijke troon werd verheven, was Montini zó papabile, dat hij binnen 24 uur door het conclaaf werd uitverkoren om de lege plaats in te nemen. Hij heeft een zeer belangrijke staat van dienst, die zich behalve tot de regering van Joannes, óók uitstrekt tot die van diens voorganger Pius XII. En het is vooral hier, dat de bedenkingen gaan rijzen. Want hoewel Montini geldt als vooruitstrevend (zowel kerkelijk als sociaal), is hij vele jaren lang de naaste medewerker geweest van een man, die

naast uitzonderlijke begaafdheden als leider van een wereldgodsdienst, een beleid heeft gevoerd, dat de Rooms-katholieke kerk buiten de rest van de wereld plaatste. Met name zijn houding ten opzichte van niet-katholieke christenen en niet-christenen, en vooral ook zijn houding ten aanzien van de communistische wereld, was bepaald héél wat minder open dan van Joannes.

Wat zal Montini nu gaan doen? Hij heeft aangekondigd de lijn van zijn voorganger te zullen voortzetten, maar met welke mentaliteit zal dit gebeuren en op welke manier zal hij het weten te presenteren? Deze zoon van een politicus is qua persoonlijkheid geheel anders dan de gemeidelijke boer die Roncalli was. Zijn grotere felheid en zijn energiek persoonlijk optreden kunnen hem hierbij parten spelen, die hem, ondanks misschien grotere intellectuele capaciteiten, niet de populariteit deelachtig zullen laten worden waarmee Joannes alle tegenstand gewoon onverstoort wegsmolte. De eerste toets voor de nieuwe paus heeft zich al aangekondigd. De Hongaarse premier Janos Kadar, de zelfde Kadar van november 1956, zoekt opnieuw toenadering tot het Vaticaan. Hij zou bereid zijn een oplossing te zoeken voor het probleem-Mindsenty. Maar hoe zal paus Paulus hierop reageren? Wij zullen met spanning afwachten welk beeld Montini van het pausschap in de komende maanden zal weten te geven.

Njam Njam

Een gedicht van de portoricaanse dichter Luis Palés Matos eindigt met de regels: Azië droomt zijn nirwana / Amerika danst zijn jazz / Europa speelt, theoretiserend / Afrika gromt: Njam Njam.

Aan deze regels moest ik sterk denken toen het resultaat bekend werd van het Afrikaanse topoverleg in Addis Abeba. Dertig Afrikaanse

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof.

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,- per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,-; losse nummers f 0,30.

landen hebben zich daar aangegord de strijd te beginnen tegen de koloniale tegenmachten op hun continent, en tegen hun eigen onderlinge moeilijkheden. Het lijkt er op dat in Addis Abeba deze merendeels nog zeer jonge landen pas werkelijk hun onafhankelijkheid verwierven. In de ethiopische hoofdstad werd de grondslag gelegd tot een herziening van de besluiten van de Conferentie van Berlijn in 1884, waarbij het kolonialisme aan Afrika een bepaalde vorm gaf, waarvan het zich nu los wil maken om een eigen vorm al experimenterende te vinden.

Natuurlijk mag men nu niet meteen een oplossing verwachten voor de vele problemen die ook in dit werelddeel bestaan. De welvaart in de dertig deelnemende landen zal niet plotsklaps worden verwezenlijkt. Maar de wil is er! Dertig landen besloten tot een zekere mate van Afrikaanse eenheid en samenwerking.

Daarbij valt niet te ontkennen, dat een van de machtigste peilers voor deze eenheid de gezamenlijke strijd tegen Portugal en Zuid-Afrika is. Maar daarnaast is meer. En het lijkt niet onwaarschijnlijk dat uit een samenwerking op grond van op zichzelf negatieve factoren door de factor tijd een mentaliteit ontstaat, die ook na het wegvallen van de gezamenlijke vijand een vruchtbare samenwerking zeer wel mogelijk maakt. Is het niet zo, dat men al doende leert?

En wat dacht u van de psychologische waarde van Addis Abeba voor de vrijheidsstrijders in de Zuid-Afrikaanse Republiek en de Portugese gebieden? President Nkroemah van Ghana zei hierover: „De vrijheidsstrijders in alle delen van ons continent kunnen er nu zeker van zijn dat zij niet alleen staan in hun strijd. Het gehele gewicht en de macht van een verenigd Afrika staan achter hen.” Moge het de Verwoerds en Salazars tot denken brengen.

Top-hoogstandje

Ogenscheinlijk zit er op het moment weinig voortgang in het ontwapeningsoverleg, en met name schijnt weinig afstand te zijn gewonnen op weg naar een staken van kernproeven. Dat is niet alleen uw en mijn mening. Die valt ook te beluisteren in de diverse hoofdsteden bij alle mogelijke regeringsfunctionarissen. Het is daarom een des te gedurfter hoogstandje dat juist nu Amerika, Engeland en de Sowjet-Unie een nieuwe bijeenkomst, op vrij hoog niveau, arrangeren in Moskou om tot een oplossing te geraken. Daarbij staan heel wat prestigies op het spel en met name voor Kennedy zou er best wel eens van af kunnen komen te hangen, of hij eind volgend jaar zijn presidentschap zal weten te prolongeren. Al met al mag men dus wel aannemen, dat er gegronde redenen bestaan, dat de drie grote kernmogendheden nu aan een nieuwe tafel gaan plaats nemen.

Als we in dit licht de aankondiging van de nieuwe Britse minister van oorlog, Joseph Godber, — destijds Englands ontwapeningsoverhandelaar in Genève, — beschouwen, die zegt, dat Amerika en Engeland met geheel nieuwe plannen in Moskou voor de dag zullen komen, dan is er reden om nieuwsgierig te worden. Maar dan zal er toch ook inderdaad volgende

maand een westelijk hoogstandje uit de plannenbus moeten komen, wil deze nieuwsgierigheid dan niet worden omgezet in teleurstelling, een teleurstelling die na iedere prolongatie tijdens de jarenlange ontwapeningspogingen, iedere keer dieper wordt.

Maar om niet het fatale te verzoeken, zullen wij in plaats van met gelaten pessimisme de tijd kunnen doorbrengen in een gematigd optimisme. De aanleiding hiervoor zullen we dan moeten zoeken in een ander top-presentje: de direkte telexverbinding die tot stand kwam tussen Kremlin en Witte Huis, en die ons zal behoeden voor een wereldoorlog „per ongeluk”.

IK denk er ZO over

Heeft het congres gefaald?

Beginnende met eigen feiten: ik was niet aanwezig op het congres, waar o.a. de atoombewapening aan de orde werd gesteld. Daardoor ben ik aangewezen op wat in de diverse verslagen over het congres vermeld staat en op de motie die aangenomen is. In deze motie wordt het woord humanist enkele malen gebruikt, ik las hiervoor „Het Humanistisch Verbond”, dat lijkt me juist. Het vraagstuk kernbewapening is van twee zijden te benaderen, namelijk:

1e het ondergaan van de gevolgen: het zelf slachtoffer zijn en het slachtoffer zijn van je medemens.

2e het veroorzaken van de gevolgen: de bom zelf werpen of een medemens opdracht geven (laten geven) de bom te werpen.

Op het congres is naar mijn gevoel uitgegaan van wat ik onder 1e zou rangschikken met alle franje daaromheen, ik zou zelfs willen stellen dat de franje (politiek, machtsverhouding, afschuw van de oorlog — wonderlijk dat dit geconstateerd werd! — enz.) de hoofdschotel vormde. Punt 1 zal ik verder laten rusten, het is de kant van het ondergaan, van het je machteloos voelen enz.: het niet persoonlijk creatieve.

Over punt 2 wil ik enkele opmerkingen maken, die zeker nog aan te vullen zijn. Dit punt eist, als vraag gesteld, een persoonlijk creatief antwoord, een antwoord waarin ik me zal moeten verantwoorden. Welk denkbeeld, welk begrip omtrent vrijheid, cultuur en wat nog meer te berde kan worden gebracht, is zo belangrijk voor mij dat ik de verdediging daarvan kan verantwoorden met het werpen van een atoombom? De vrijheid? Welke vrijheid? Filosofisch noch psychologisch is een bevestigend antwoord te geven op de vraag: wat is nu eigenlijk vrijheid, wat is een vrij mens, bestaat vrijheid als durende toestand? Hoe moeilijk is het niet om te ontdekken waarin de mens vrij kan zijn, hoe hij vrijheid kan beleven. Bestaan er eigenlijk wel mensen die vrij zijn. Ik durf niet veronderstellen dat een humanist terwille van die vrijheid, waarvan hij het betrekkelijke kan ervaren (bespreek dit eens in uw gespreksgroep) een atoombom wenst te werpen met de konsequenties daarvan: honderdduizenden doden (bent u nu vrij?) Wat mij betreft dan liever pogen mijn vrijheid te ontdekken in een wereld die op andere wijze onvrij is dan de onze dat is. Daar de vrijheid het belangrijkste goed is dat men meent te moeten verdedigen, zal ik niet verder ingaan op begrippen als cultuur e.d. Bovendien is vrijheid, hoe moeilijk ook als ervaring mededeelbaar, belangrijker dan cultuur enz.

Hebben en zijn

Vrijheid heeft te maken met „zijn”, cultuur met „hebben”. Ik herinner aan het prachtige gedicht „Op school stonden ze...” van Ed. Hoornik, dat de redactie misschien wel wil afdrucken in dit nummer van „Mens en Wereld”. Op het congres is rijkelijk veel gesproken over „hebben”, niet over „zijn”. Het hebben op zich zelf is niet „fout”, maar het is meestal zo dat het hebben ons heeft en niet andersom. (Ook een onderwerp voor gespreksgroepen). Uit het bovenstaande moge blijken, dat ik als humanist stelling neem tegen de op het congres aangenomen motie en verwacht dat na een discussie die te maken heeft met ons „zijn” een motie zal worden aangenomen die b.v. als volgt zou kunnen luiden:

Goed voorbeeld doet...

Tot slot een kort berichtje uit de Bonds-blik. Daar is door de regering een wet, werp goedgekeurd dat aan particuliere belegbelastingfaciliteiten in het vooruitzicht is, wanneer... zij hun kapitaal investeren in één van de vele ontwikkelingslanden. Is dit misschien iets ter navolging voor de Euromarkt? Misschien betekent dit het zetje dat particulieren vaak nodig hebben om, wanneer zij daartoe in staat zijn, gedurfd, maar evengoed noodzakelijke hulp te bieden bij de opbouw van nog in het kinderstadium verkerende economieën?

R. B.

...dat echter de keuze tussen het al of niet aanvaarden van kernbewapening afhankelijk is van het inzicht of het een mens geoorloofd is, om welke reden dan ook, een massavernietigingswapen op anderen te werpen of te laten werpen en dus rechtstreeks uit de levensovertuiging voortvloeit. dat leden van het Humanistisch Verbond zich verplicht achten op grond daarvan kernbewapening af te wijzen, enz.

Ten slotte nog enkele opmerkingen naar aanleiding van de uittreksels van de op het congres gehouden inleidingen, zoals deze voorkomen in „Mededelingen” van 1 juni jl.

Dr. van Praag „Eenzijdige ontwapening of machtsverhouding is geen kwestie van betere wetens.” Wanneer we dat wat men geweten noemt ontdoen van cultuurpatroon (milieu-invloeden) dan blijft er heel weinig geweten over. Wat overblijft, het werkelijk eigen geweten, dat onafscheidelijk aan onze unieke persoon verbonden is, behoeft inderdaad niet beter of slechter te zijn dan dat van een ander. Maar de vorm waarin dat eigen geweten verwezenlijkt wordt kan wel degelijk beter of slechter zijn dan de vorm waarin de ander dat doet. Eigen geweten is zijn, de rest is hebben. Bewapening of geen bewapening is een kwestie van hebben, van vormgeving en hier is wel sprake van beter of slechter.

Mr. dr. Roethof. Na mijn betoog is het bijna overbodig op te merken dat deze inleiding niet heeft bijgedragen tot een wezenlijke benadering van het probleem. Waarom hij stelt dat een verbod met controle een levensbeschouwelijke kwestie is (kan zijn?) en eenzijdige ontwapening niet, is mij niet duidelijk, tenzij ik het uit politieke ogen bekijk.

Drs. Koopman. Deze inleiding handelt niet over het m.i. wezenlijke probleem, doch weerlegt wel op duidelijke wijze enkele belangrijke argumenten die bewapening voorstanders nog al eens gebruiken als slotakkoord.

Prof. dr. Schaper. „Het Humanisme (met een hoofdletter) kan de geestelijke openheid bevorderen.” Inderdaad, ook het humanisme kan dat. Daarvoor is het nodig dat iedere humanist en vooral ieder lid van het Humanistisch Verbond, zich geestelijk open stelt voor anderen, maar ook voor wat in hem zelf leeft, voor zijn verantwoordelijkheid ten opzichte van zijn eigen antwoord op de vragen die het leven hem stelt. En dan zou het wel eens kunnen dat zo iemand het niet verantwoord acht alleen van het „slachtoffer-standpunt” (punt 1) uit te gaan, maar zich wenst af te vragen of hij dader of opdrachtgever kan en mag zijn (punt 2). Zo iemand zou kunnen meedoen aan een „onbesuisde anti-atoombommar”, die prof. Schaper niet kan billijken maar zowaar wel verklaarbaar acht. Verklaarbaar omdat voor hem slechts als uitgangspunt wordt genomen de bedreiging die men voelt (slachtoffer). Wanneer de inleider zich wat meer verdiept had in het onderwerp, dan was hij er misschien toe gekomen de mars te billijken want dan had hij ook het dader zijn (punt 2) in zijn overwegingen kunnen betrekken.

Ik ben mij er van bewust dat over hetgeen ik opmerkte naar aanleiding van punt 2, nog veel meer te zeggen valt en ik hoop dat ook anderen hierover aan de redactie zullen willen schrijven. Dat het regenen moge van ingezonden stukken, die de kern van de zaak raken!

C. Zom

„Komen er nu sterren of blommen op de kragen?”

A...aande dame, 43 jr., alg. ontw., westen
nds, **zoekt contact** met beschaafd ontw.
voor vrije tijd en vakanties. Gezamenlijke
ing.
ven onder no. juli 4 a. h. bureau v. d. blad.

ongevrouw, 43 jaar, alg. ontw., sportief, na-
tuurlijkhebbster, huiselijk van aard, zelfst. positie,
door omstandigheden de gezinssfeer erg mis-
send, zou gaarne in contact komen met we-
duwnaar, met leiding gevende positie, 2 à 3
kinderen geen bezwaar.
Brieven onder no. juli 1 a. h. bureau v. d. blad.

Besch. alg. ontwikkelde werkende vrouw, 56
jr., met volw. zoon - westen des lands - **zoekt
contact met besch. heer**; oprecht karakter.
Zo mogelijk - als zij - houdend van o.a. lezen,
klass. muziek, schilderkunst, reizen. Doel: zo
mogelijk „harmonisch huwelijk”.
Brieven onder no. juli 2 a. h. bureau v. d. blad.

Aangeboden te Noordwijk a. Zee gestof. zit-
kamer en kleine slaapkamer met gebruik van
keuken, badkamer en telefoon. Schitterend
uitzicht. Prijs nader overeen te komen.
Brieven onder no. juli 3 a. h. bureau v. d. blad.

Voor onze 18-jarige zoon (1e jaars-student)
zoeken wij te Amsterdam **kamer met ontbijt**
en stookgelegenheid per 1 september a.s.
Familie Bos - Czaar Peterstraat 90 - Maas-
tricht. Telefoon 04400 - 2 00 40.

Mogen wij onze lezers nog eens attent ma-
ken op de volgende door het Humanistisch
Verbond uitgegeven brochures?
U kunt deze verkrijgen tegen de er achter
genoemde prijzen: (porti-kosten inbegre-
pen) door storting op girorek. 304960

Wat ben ik eigenlijk?	f 0.25
Dit wordt gedaan	- 0.30
Een verrassende ontmoeting	- 0.25
Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom	- 0.75
De dag ligt voor ons	- 0.35
Humanisme en opvoeding	- 0.95
Modern Humanisme	- 1.75
Beginnel en Doel v/h Hum. Verbond	- 0.25
De Idee v/d Openbare School	- 0.60
Studiekosten	- 1.25
Echt en onecht in geloof en ongeloof	- 0.75
Humanisme en Rede	- 2.25
Humanistische Gedachten (2e druk)	- 1.25
Humanisme en Sociale Gerechtigheid	- 1.25
Humanistisch Vormingsonderwijs	- 0.50
Oorlog en Vrede	- 0.30
Openbaar en daarmee gelijk te stellen Onderwijs	- 0.30

Een volledige brochurenlijst wordt U op
Uw verzoek gaarne toegezonden.

Ook de buitenkerkelijke leden van de
Partij van de Arbeid hebben een
organisatorisch centrum nodig

DE HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP is dit centrum!

Het orgaan van de H.W.G. is het maandblad

„VERNIEUWING”

onder redactie van Karel Timmerman

Abonnementsprijs f 1,75 per jaar

Een proefnummer wordt U gaarne
toegezonden door het Secretariaat
Haagweg 210 - Leiden

Humanistische Stichting Socrates

Oudegracht 152, Utrecht

De Zomerschool

van de humanistische stichting „Socrates” zal dit jaar worden gehouden van vrijdag
19 juli 16.00 uur tot zondag 21 juli 17.00 uur.

Onderwerp: **PROBLEMEN RONDOM DE VRIJHEIDSSTRAF**

Leiding: P. A. Pols, Centraal Geestelijk Raadsman voor de inrichtingen van Ju-
stitie.

Spreekers: Dr. G. H. Veringa - Hoe wordt in Nederland de vrijheidsstraf uitgevoerd.
Prof. Mr. A. D. Belinfante - Een humanistische visie op de vrijheidsstraf.

Verdere mededelingen:

De huishoudelijke leiding zal in handen zijn van mevrouw M. J. Waasdorp-Sonius.

De zomerschool wordt gehouden in het conferentieoord „de Pietersberg”,
Pietersbergweg 19 te Oosterbeek.

De kosten bedragen met volledig pension f 32,-, met alleen koffie en thee f 15,-.

Zij, die een aanmeldingsformulier willen ontvangen, kunnen dit aanvragen bij het
secretariaat van de stichting „Socrates”, Oudegracht 152, Utrecht.

Binnenkort verschijnt de brochure

„DE HUMANIST TUSSEN DE WERELDMACHTEN”

Deze brochure bevat de inleidingen van het congres van het Humanistisch Verbond, gehou-
den op 21 april 1963 te Utrecht. Na een openingswoord van Dr. J. P. van Praag werd dit
onderwerp belicht door: Mr. Dr. H. J. Roethof, Drs. J. Koopman en Prof. Dr. B. W. Schaper.
De brochure is te bestellen door storting of overschrijving van f 0,95 op postrekening no.
30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht.

„De huidige mensbeschouwing”

geschreven door Dr. W. Couturier S.J., Prof. Dr. B. M. I. Delfgaauw, Dr. H. Faber,
Dr. K. J. M. van de Loo, Prof. Dr. C. A. van Peursen, Drs. J. G. van der Ploeg,
Prof. Dr. A. Poslavy, Dr. J. P. van Praag, Drs. H. Redeker. (Uitgave N.G.C.).

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50
op postrekening nr. 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met op het strookje
de vermelding: N.G.C. nr. 24.

ONTWIKKELINGSGEBIEDEN

samengesteld door: Drs. H. G. W. van Aardenne, Prof. Dr. H. Bergema, Prof. Dr. W. Brand,
Mr. L. J. van der Burg, Pater L. H. Janssen S.J., Dr. E. van Konijnenburg, Dr. Ed. Loffeld
C.S.Sp., Mr. S. C. Graaf van Randwijck, J. Reehorst, Mr. Dr. H. J. Roethof, G. J. N. M.
Ruygers, Mej. Mr. Dr. J. C. H. H. de Vink, Prof. Dr. E. de Vries (Uitgave N.G.C.).
Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op post-
rekening nr. 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met op het strookje de ver-
melding: N.G.C. nr. 25.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden,
onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.
Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de
uitgever **N. KLUWER - DEVENTER**.
Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door
het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten
tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.